

„TURYZM” 1995, t. 5, z. 2

PRACA ZBIOROWA POD REDAKCJĄ JADWIGI WARSZYŃSKIEJ –
KARPATY POLSKIE. PRZYRODA, CZŁOWIEK I JEGO DZIAŁALNOŚĆ,
1995, UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI, KRAKÓW, s. 367.

Z dużym zainteresowaniem czytelników spotkało się wydanie drukiem obszernej pracy o charakterze monograficznym poświęconej jednemu z najbardziej atrakcyjnych przyrodniczo regionów naszego kraju – Karpatom Polskim. Praca ta, której inicjatorem i redaktorem jest prof. Jadwiga Warszńska – kierownik Zakładu Geografii Turyzmu Instytutu Geografii UJ – powstała wysiłkiem 42 autorów, specjalistów z różnych dziedzin naukowych pracujących w krakowskim ośrodku akademickim. Jest to pierwsza praca tak wszechstronnie prezentująca Karpaty Polskie, które zajmują 19,6 tys. km², czyli około 6% powierzchni naszego kraju.

Praca, poza wstępem autorstwa J. Warszńskiej, składa się z trzech obszernej części oraz 21 rozdziałów. Część pierwsza zatytułowana *Przyroda* poświęcona została prezentacji najważniejszych komponentów środowiska przyrodniczego w ujęciu całego opisywanego obszaru jak i w ujęciu regionalnym. Układ tej części pracy jest bardzo logiczny i obejmuje 9 rozdziałów, w których kolejno omówiono: budowę geologiczną, rzeźbę, klimat, wody, pokrywę glebową, szatę roślinną, świat zwierzęcy, a także regiony fizyczno-geograficzne oraz ochronę przyrody i krajobrazu. W każdym z tych rozdziałów ich autorzy nawiązują do wyników bogatych badań empirycznych, jakie od wielu lat prowadzone są w różnych częściach Karpat, starając się je wykorzystać przy konstruowaniu ogólnego, syntetycznego obszaru całego regionu.

Tworzące pierwszą część pracy rozdziały różnią się między sobą zarówno układem i zawartością treści, jak również szczegółowością prezentowanych informacji. Do najlepiej udokumentowanych, a zarazem posiadających wyraźnie oryginalny, autorski charakter, zaliczam rozdziały zatytułowane: *Klimat* (B. Obłęska-Starkłowa, M. Hess, Z. Olecki, J. Trepińska, L. Kowanetz), *Wody* (I. Dynowska), *Szata roślinna* (K. Towpasz, B. Zemanek) oraz *Ochrona przyrody i krajobrazu* (Z. Denisiuk). Pewnego zawodu doznałem natomiast po zapoznaniu się z treścią rozdziału pt. *Regiony fizyczno-geograficzne* (J. Balon, K. German, J. Kozak, H. Malara, W. Widacki, W. Ziaja). Liczyłem bowiem, że będzie to oryginalne syntetyczne, a nade wszystko, szczegółowe opracowanie regionów, stosownie ilustrowane kartograficznie, a w rzeczywistości jest to kompilacja wcześniej opracowanych regionalizacji autorstwa Czeppego i German oraz

Kondrackiego, o czym zresztą autorzy lojalnie piszą we wstępie. Być może, że objętość pracy była tu przeszkodą szerszej prezentacji, a może poprzednie opracowania uznać należy jako kres naszej wiedzy na obecnym etapie naukowego poznania Karpat Polskich.

Druga część pracy zatytułowana *Człowiek i jego działalność*, podzielona została na dwa, bardzo wyraźnie zaakcentowane, zarówno w spisie treści, jak i w tekście opracowania, działy *Przeszłość i tradycje* oraz *Współczesność*.

Dział *Przeszłość i tradycje* składa się z czterech szczegółowych rozdziałów, w których kolejno przedstawiono: *Dzieje Karpat Polskich*, *Przemiany krajobrazu kulturowego Karpat Polskich*, *Kultura ludowa* oraz *Ośrodki kultu religijnego*.

Do szczególnie interesujących rozdziałów w tym dziale opracowania zaliczam dwa: *Przemiany krajobrazu kulturowego...* (T. Węclawowicz) oraz *Ośrodki kultu religijnego* (A. Jackowski). Oba dostarczają bardzo dużo informacji faktograficznych, pozwalających lepiej zrozumieć odrębność i oryginalność walorów kulturowych i duchowych prezentowanego regionu. Jest to tym ważniejsze, że w Karpatach Polskich, podlegających w przeszłości różnym falom osadniczym, zachowało się do dzisiaj wiele oryginalnych elementów krajobrazu kulturowego i duchowego, które tworzą interesującą mozaikę zarówno w zakresie architektury świeckiej i kościelnej, jak również wyznań i religii. Po raz pierwszy w regionalnym opracowaniu monograficznym tak szczegółowo i kompetentnie omówione zostały ośrodki kultu religijnego wielu wyznań i to w ujęciu dynamicznym. Przybliżono również czytelnikom ośrodki pielgrzymkowe na terenie Karpat Polskich podając m. in. miejsca i daty ważniejszych odpustów, które łączą się najczęściej ze wzmożonym ruchem pielgrzymkowym. Szkoda jednak, że autor tego rozdziału nie wzbogacił jeszcze jego treści o analizę wielkości i kierunków ruchu pielgrzymkowego. Na przeszkodzie realizacji tego postulatów stanął zapewne brak wiarygodnych materiałów statystycznych.

Kolejna, trzecia część pracy (lub drugi rozdział drugiej części), została poświęcona współczesności. Część ta składa się z ośmiu rozdziałów, w których przedstawiono ludność, osadnictwo, przemysł, rolnictwo, leśnictwo, turystykę, komunikację oraz procesy urbanizacji. Pierwszy i ostatni rozdział mają charakter informacyjno-syntetyzujący, pozostałe omawiają główne funkcje Karpat Polskich.

Również i w tej części pracy można wyróżnić rozdziały, które swoim bogactwem treści, starannością opracowania lub oryginalnością ujęcia wybijają się ponad ogólnie dobry poziom całego omawianego działu. Moim zdaniem, do wyróżniających się rozdziałów można zaliczyć: *Osadnictwo* (Z. Górka) oraz *Turystyka* (J. Groch, W. Kurek). W rozdziale dotyczącym osadnictwa dokonano m. in. regionalizacji fizjonomicznej osadnictwa wiejskiego w Karpatach Polskich, oraz przedstawiono w sposób statystyczny zależności między środowiskiem przyrodniczym (zwłaszcza ukształtowaniem powierzchni) a położeniem miast i wsi.

Cały ten rozdział stanowi bardzo udane opracowanie monograficzne osadnictwa na obszarze dużego regionu geograficznego. Pewien niedosyt pozostawia jedynie brak bardziej wnikliwej analizy morfologicznej miast.

Jak już zaznaczyłem, na wyróżnienie, moim zdaniem, zasługuje także rozdział poświęcony turystyce. Również i w tym przypadku mamy do czynienia z solidnie opracowaną monografią turystyki w Karpatach Polskich, w której, obok ujęcia problemowego (walory, zagospodarowanie, ruch turystyczny), przedstawiono także ujęcie regionalne wykorzystując do tego celu przyjęty w pierwszej części pracy podział omawianego obszaru na krainy fizyczno-geograficzne.

Najsłabiej, moim zdaniem, w tej części pracy opracowany został rozdział poświęcony przemysłowi, który jako jeden z nielicznych w całej książce ma jedynie charakter opisowo-statystyczny.

W trzeciej części pracy, starano się (nie we wszystkich niestety rozdziałach) prowadzić analizę omawianych zjawisk i funkcji w jednorodnych jednostkach przestrzennych – gminach. Dotyczy to zwłaszcza zagadnień ludnościowych, turystyki oraz procesów urbanizacji. Należy żałować, iż autorzy pozostałych rozdziałów nie przyjęli tej samej konwencji analizy przestrzennej.

Tak jak syntezą zagadnień przyrodniczych była prezentacja regionów fizyczno-geograficznych, tak za syntezę współczesnej działalności człowieka można uznać ostatni rozdział całej pracy zatytułowany: *Zróżnicowanie społeczno-gospodarcze Karpat Polskich w świetle urbanizacji* (A. Zborowski). Jest to opracowanie oryginalne kończące się wydzieleniem typów urbanizacyjnych miast i gmin w Karpatach Polskich.

Szkoda, że w tak obszernej i dobrze udokumentowanej pracy zabrakło choćby niewielkiej próby kompleksowej regionalizacji omawianego obszaru. Pisząc o tym, mam świadomość, iż obecny stan rozwoju geografii w Polsce utrudnia, a może wręcz uniemożliwia z metodologicznego punktu widzenia, tworzenie wielkich (a chyba nawet i małych) syntez regionalnych. Nie oznacza to jednak, iż geografia podejmując obecnie bardzo szczegółowe i wąskie (branżowe) zagadnienia badawcze, nie zatoczy pełnego koła i nie powróci do opracowań regionalnych, które kiedyś stanowiły główny cel jej badań (szkoła francuska). Wydaje się, iż omawiana praca jest bardzo dobrym przykładem takiej właśnie próby opracowania kompleksowego nowoczesnej monografii dużego regionu geograficznego jakim są Karpaty Polskie. Należy chylić czoła przed redaktorem pracy, który potrafił zgromadzić tak szeroki wachlarz specjalistów z różnych, często wąskich dziedzin wiedzy, narzucić im wspólną koncepcję metodologiczną, a zapewne i reżim objętościowy, i przygotować na bardzo wysokim poziomie naukowym monografię jednego z najciekawszych, ale także bardzo skomplikowanych polskich regionów geograficznych, jakim są Karpaty Polskie. Sukces tego przedsięwzięcia mogła zapewnić, z jednej strony wyjątkowa osobowość redaktora pracy, prof. Jadwigi Warszyńskiej, z drugiej zaś ogromny doro-

bek krakowskiego środowiska naukowego, które od kilkadziesiąt lat prowadzi szczegółowe badania empiryczne w zakresie różnych dziedzin nauki i w różnych częściach Karpat Polskich.

Praca przygotowana została bardzo starannie pod względem redakcyjnym i technicznym. Pomimo autoryzowania poszczególnych rozdziałów, wspólny zestaw literatury liczący kilkaset pozycji (około tysiąca) zamieszczono na końcu pracy. Daje to obraz dorobku naukowego dotyczącego Karpat Polskich. Każdy z rozdziałów posiada również krótkie streszczenie w języku angielskim (łącznie 10 stron), co zapewnia dostęp do korzystania z pracy znacznie większej liczbie czytelników. Na końcu pracy zamieszczono indeks nazw geograficznych oraz wykaz autorów.

Praca wydana została w formacie albumowym (A-4), z piękną twardą kolorową okładką, na której umieszczono fotografie krajobrazu karpackiego. W tekście zamieszczono 136 rycin (mapki, wykresy, szkice itp.), 70 tabel statystycznych i 75 fotografii, niestety czarno-białych.

Recenzowana praca, której wydawcą jest Uniwersytet Jagielloński, wyszła dzięki dotacji sześciu instytucji (MEN, KBN, Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Fundacji Edukacyjnej Przedsiębiorczości, Fundacji dla Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Przemysłu). Po zapoznaniu się z pracą mogę stwierdzić, że dotujące instytucje spełniły bardzo ważną rolę naukową, edukacyjną i kulturotwórczą, bowiem praca Karpaty Polskie nie tylko prezentuje aktualny stan badań naukowych nad tym regionem, ale będzie zapewne nieocenioną pomocą w kształceniu młodzieży, szczególnie studenckiej, oraz cenną pozycją w kształtowaniu kultury narodowej, a zwłaszcza tożsamości regionalnej Karpat Polskich.

Prof. dr hab. Stanisław Liszewski
Katedra Geografii Miast i Turyzmu
Uniwersytet Łódzki
al. Kościuszki 21
90-418 Łódź

Wpłynęło:
21 października 1995 r.